

УДК 378.4.016:930.2

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2024-1-11>

Скрипник Анатолій Юрійович

доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
skranat@i.ua
ORCID ID: 0000-0002-3812-918X

Михайлик Артур Олександрович

кандидат історичних наук,
доцент кафедри професійної та спеціальної освіти,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
skranat@i.ua
ORCID ID: 0000-0003-3189-6535

ПСИХОЛОГІЧНА МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗАСІБ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

У статті розглянуто зародження, розвиток і сучасний стан вивчення одного з важливих психологічних явищ у сучасній освіті – мотивацію учнів до навчання. Показано, що мотиваційна сфера є досить динамічною і піддається змінам. З'ясовано, що усвідомлення мотивації може використовуватися з метою саморегуляції поведінки через актуалізацію певних мотивів, зміну їхньої ієрархії, залучення додаткових мотивів та керування власною поведінкою. Вивчення проблем мотивації є цілісним комплексом, який охоплює проблематику активації, стимулювання, управління та реалізації спонукань.

Вступ. Сучасні реалії, зокрема через тотальне поширення інформаційних технологій у всі сфери життя та вплив на формування свідомості молодшої людини інтернет-ресурсів, соціальних мереж і блогосфери, негативно відбиваються на мотивації під час навчання. Серед учнів молодшого та середнього шкільного віку вона перебуває на досить низькому рівні або взагалі відсутня. Таким чином, цей фактор став досить великою проблемою сучасної української школи, адже на початку навчання у школярів закладаються зерна бажання навчатися, цікавість до самого процесу навчання, відповідальність, а також самостійність до опрацювання матеріалу. На жаль, школярі дуже швидко втрачають через певний період перебування у школі мотивацію до навчання.

Мета дослідження – окреслити та систематизувати історіографію проблеми визначення дефініцій понять «мотив» і «мотивація»; науково обґрунтувати еволюцію досліджень з урахуванням психолого-педагогічних умов і педагогічних засобів формування мотивації у школярів до навчання.

Результати. У статті зроблено науковий огляд праць представників різних психологічних шкіл і напрямів, які займалися проблематикою мотивації в освіті та суспільстві. Окреслено сучасні пріоритетні вектори теоретичних і практичних дослідів науковців та їх результатів.

Ключові слова: мотивація, мотив, навчання, освіта, учні, дослідження.

Skrypnyk Anatolii Yuriiiovych

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Inclusive Education,
Rehabilitation and Humanities,
Educational and Rehabilitation Institution
of Higher Education “Kamianets-Podilskyi State Institute”

Mykhailyk Artur Oleksandrovych

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Professional
and Special Education,
Educational and Rehabilitation Institution
of Higher Education “Kamianets-Podilskyi State Institute”

THE HISTORY OF DEFINING THE CONCEPTS OF “MOTIVATION” AND “MOTIVE” AS PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT IN STUDYING

The paper considers origin, development and current state of one of the significant concepts in psychology – pupils' motivation to study. The sphere of motivation is dynamic and subject to changes. Motivation as a considered process can be used in order to behavioral self-regulation via certain motives, transformation of their hierarchy, application of optional motives, and in view of behaviour. Problems of motivation study constitute a research sphere comprising activation, stimulating, regulation, and realization of urges.

Introduction. Contemporary realia, via total spread of information technologies in all spheres of life in particular and the influence of Internet resources, social networks and blogs on the formation of consciousness of a young person have a negative impact on learning motivation. Pupils of elementary and middle school are especially low motivated. The problem has become significant as far

as the initial stage of education is responsible for the original attitude towards learning, knowledge acquisition, self-study and material search. Unfortunately, schoolchildren lose motivation to studying within a short period.

The research objectives: to single out and systematize the historic background of the concepts “motive” and “motivation” definitions, to present the scholarly approaches evolution considering psychological and pedagogical surrounding and educational tools of motivation formation.

Results. The paper presents the analytical survey of different psychological scholarly trends and approaches involved in the research of motivation in education and society. It interprets the contemporary directions of theoretical and practical experience in the field as well as the results.

Key words: *motivation, motive, learning, education, pupils, research.*

Вступ. Зараз наявність у громадян належної базової та фахової освіти, а також усвідомлення та готовності до навчання впродовж всього життя є важливим чинником соціально-економічного поступу будь-якої держави. Тому сучасна українська школа має створити належні психолого-педагогічні умови для розвитку й подальшої самореалізації майбутньої особистості, а в перспективі – забезпечити формування нових поколінь українців, які мають бути готові взяти на себе подальший розвиток Української держави. Проте без створення дієздатної системи підготовки дітей до цілеспрямованого навчання, формування мотивації до навчальної діяльності й опанування знань зміст освіти не може бути ефективним.

За таких умов актуальним завданням для науковців і педагогів-практиків є вивчення проблеми мотивації до навчання, оскільки вона є одним з найбільш важливих і необхідних його компонентів.

Мета та завдання статті. З огляду на важливість зазначеного питання його наукове вирішення намагалися знайти не одне покоління дослідників. Метою статті є вивчення наявної національної історіографічної бази, а також підходи і трактування науковцями понять «мотив» і «мотивація». Доцільно також проаналізувати психолого-педагогічні джерела, розкрити вікові особливості мотивації навчання у працях провідних вчених, піддати аналізу діяльність і погляди фахівців у царині теоретичних рекомендацій щодо подолання такого явища, як зниження інтересу до навчання, та виокремити психолого-педагогічний інструментарій формування мотивації в учасників навчального процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мотиваційна сфера особистості – досить глибоке поняття, але його структура передбачає цілу низку мотивів. Завдяки ним виражаються індивідуальні психологічні особливості, її взаємодія з оточуючими, її діяльність і загальний прояв як індивіда. Таким чином, варто розглядати мотивацію як двобічний елемент навчального процесу, а саме: по-перше, це мотивація вчителя (викладача) до процесу своєї професійної діяльності; по-друге – мотивація учня (студента) до засвоєння знань.

«Мотив» у психології та педагогіці – це внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до дії.

«Мотивація» – це система спонукань, які зумовлюють активність учня й визначають її спрямованість.

Втрата інтересу до навчання, без сумніву, негативно вплине на формування особистості молодої людини. Відсутність цілеспрямованості, бажання вчитися й отримувати нові знання неминуче при-

зводить до негативних наслідків у майбутньому. Отже, перед нами проблема, яка турбувала і продовжує турбувати науковців, якій приділяється значна увага у працях сучасних українських та зарубіжних фахівців.

Огляд енциклопедичної та спеціальної літератури із цієї проблеми дав змогу виділити й узагальнити основні етапи розробки та вивчення запропонованої теми. Особливістю є те, що ці поняття дослідники аналізували з різних кутів і позицій, часто розглядаючи мотивацію як психологічне явище.

«Психологічна енциклопедія» надає таке визначення поняття «мотивація»: це «система мотивів або стимулів, спонука людської поведінки та діяльності» [1, с. 215]. В «Українському педагогічному словнику» поняття «мотивація» розглядається як «система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки» [2, с. 176]. У «Психологічному тлумачному словнику» «мотивація» трактується як «сукупність стійких мотивів, спонук, що визначають зміст, спрямованість і характер діяльності особистості, її поведінки» [3, с. 155].

Окреслення меж понятійної сфери аналізованого психологічного явища дало можливість фахівцям здійснювати подальшу розробку на теоретичному та практичному рівнях.

Для радянського періоду характерне стимулювання мотивації учнів до навчання за допомогою ідеологічних засад і догм. Аналіз психолого-педагогічних джерел 70–90-х рр. ХХ ст. дає змогу зробити такий висновок. Загальні потреби та мотивація людської діяльності в радянському суспільстві стали полем наукових інтересів О. Леонтєва. У своїй теорії діяльності він вживає термін «мотив» як щось об'єктивне, у чому ця потреба виражається або конкретизується, за яких умов і відповідно до якої діяльності. А тому розуміння «мотиву» набуває «предметної потреби» й виражається як внутрішній мотив особистості відповідно до певної діяльності. У галузі освітньої діяльності працювали М. Алексєєва та М. Матюхін, які намагалися обґрунтувати мотивацію до навчання радянських школярів, тісно пов'язуючи її з офіційною комуністичною ідеологією [4, с. 61]. В. Асєєв зазначав, що в людини, яка формується як особистість, закладені мотиваційні резерви, які важливо вчасно розкрити й використати для особистого зростання та блага всього суспільства [5, с. 5].

Після здобуття Україною незалежності питання психологічної мотивації до навчання зустрічаємо у статтях групи авторів на чолі з М. Варієм, які намагалися сформулювати нові мотивації навчання шко-

лярів у зв'язку з реформуванням і частковими змінами в системі радянської освіти у 80-х рр. ХХ ст. Вчені тлумачили мотив як «все, що спонукає активність дитини» [6, с. 114], відносячи до згаданого поняття не тільки предмети об'єктивної дійсності і явища свідомості, але й потреби. Вони зазначають, що «мотив» досить складно розглядати як певний «об'єктивний предмет». Адже потреба у виконанні поставленого завдання вчителем може мати різні мотиви. Для когось з учнів важлива похвала вчителя, обіцяний подарунок від батьків або зацікавленість до самого процесу виконання завдання. А тому поняття «мотив» є досить складним і багатовимірним.

Так, П. М'ясоїд, характеризує мотив як свідомий стимул, вважає, що він у своїй конкретній змістовності формується в міру того, як людина враховує, оцінює, зважає обставини, у яких перебуває, і усвідомлює мету, яка з'являється перед нею [7, с. 234]. Для учасників навчального процесу характерним є те, що усвідомлений мотив, як стимул до навчання, є ще не сформованим, адже зміна ігрової діяльності на навчальну потребує процесу адаптації. Н. Каньоса погоджувався з думкою П. М'ясоїда та вважав, що мотивом учинку є «той стимул, що приводить до його завершення» [8, с. 333].

Фундатор сучасної психологічної науки в Україні, засновник Інституту психології, академік Г. Костюк вважав, що будь-яка діяльність людини завжди полімотивована, тобто її зумовлюють і підтримують різні мотиви. А ієрархія цих мотивів досить стихійно складається впродовж розвитку особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників [9, с. 204].

Його послідовник, директор Інституту психології імені Г. Костюка академік С. Максименко з позицій генетичної психології розглядає особистість у всіх проявах. Її витoki, структурні компоненти, мотивації та внутрішній світ. Одним із джерел розвитку особистості є навчання, у процесі якого індивід має використовувати власну життєву енергію і силу [10, с. 177].

С. Підлісна вважає, що розвиток особистості школяра в молодшому шкільному віці відбувається насамперед у сфері провідної на певному етапі онтогенезу діяльності, а саме учбової. Основною закономірністю розвитку впродовж навчання є зміна соціальної позиції на соціальну позицію школяра. Але характерним є і те, що передусім зберігається потреба у грі. Ігрова діяльність має велике значення для розвитку спонукальної сфери учня, у тому числі й для розвитку свідомого бажання вчитися [11, с. 82].

На думку Т. Грабовської та О. Киричука, мотив є одним з основних рушіїв активності. У навчальній діяльності переважають пізнавальні мотиви, які спонукають здобувати нові знання [12, с. 13].

С. Занюк у своєму навчальному посібнику, присвяченому психології мотивації, звертає увагу на самоорганізацію учнів як невід'ємний компонент комплексної системи педагогічного впливу, що передбачає самонавчання, самоуправління, самоконтроль і самооцінку. Всі ці складники є позитивним наслідком свідомої вмотивованості [13, с. 59].

В. Климчук за результатами власних емпіричних досліджень виявив три рівні розвитку внутрішньої мотивації: ситуативний, ситуативно-ціннісний і суб'єктно-ціннісний. Розвиток внутрішньої мотивації в рамках його моделі полягає у поступовому переході від ситуативного до суб'єктно-ціннісного рівня. Рух по цих рівнях забезпечується досвідом внутрішньо мотивованої поведінки й переходом набутих поведінкових стратегій до ціннісної сфери. Процес такого розвитку супроводжується низкою феноменів, які мають відношення переважно до змін у ціннісній сфері особистості [14, с. 74].

Т. Гладіш вважає, що протиріччя між необхідністю здійснювати учнями навчальну діяльність у повному обсязі та відсутністю в них внутрішньої потреби до навчання є актуальною проблемою сучасної освіти. Отже, постає важливе завдання – дослідити й науково обґрунтувати основи формування мотивації навчальної діяльності учнів [15, с. 150–152].

В. Шищенко розглядає мотиваційний компонент навчання в загальній структурі навчального процесу в сучасній школі. З вивченням та узагальненням поглядів дослідників із різних галузей науки (філософії, психології, педагогіки) приходить усвідомлення важливості позитивної мотивації до навчання та пізнавального пошуку. Дослідниця вважає, що негативне ставлення до навчання може бути викликане низкою суб'єктивних причин, що пов'язані з особливостями самих школярів. А саме це відсутність навчальних, наукових, професійних інтересів, нехтування необхідністю широкої освіти, збіднені ідеали, домінація матеріальних потреб [16, с. 150; 156].

Питанню мотивації до навчання з молодого віку присвячено публікації Н. Ібряшкіна [17] і В. Калюшина [18]. На їх думку, головним завданням сучасного педагога є створення умов, за яких кожен учень мав би змогу навчатися самостійно здобувати необхідну інформацію, використовуючи її для власного розвитку та вирішення проблем самореалізації [19, с. 56].

Л. Мар'яненко вважає позитивний психологічний тандем учителя й учня запорукою формування ціннісних орієнтирів у навчанні. У такого вчителя учень може відчувати, що значить бути собою, може спробувати проявити себе нестандартно, по-новому. Отже, такий учень починає внутрішньо «рухатися до творчості», а позитивна особистісна взаємодія вчителя з учнем у процесі виявлення творчих здібностей стає ключовим моментом у формуванні мотивації до навчального процесу [20, с. 47].

2019 р. С. Грущенко уклав бібліографічний покажчик, який містить перелік наукової літератури з мотивації до навчальної діяльності, що розміщений в електронному каталозі та фонді наукової бібліотеки ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Видання містить 374 позиції статей і монографій та іменний покажчик авторів, що значно спрощує і робить більш зручним користування довідником [21].

Серед останніх досліджень відзначимо публікацію І. Андрушака, присвячену мотивації навчальної

діяльності учнів як педагогічній проблемі. Учений доходить висновку, що важлива роль у її формуванні відводиться вчителю, зокрема тим стосункам, які склалися між ним і кожним учнем [22].

Природно, що чимало науковців розглядають потребу як активність до будь-якої діяльності. На думку Ю. Кушніра, «те, що, відображаючись у голові людини, спонукає діяльність, спрямовує її на задоволення певної потреби, називається мотивом цієї діяльності» [23, с. 45]. На думку вченого, мотивами до будь-якої діяльності можуть бути інтерес, бажання й усвідомлення чогось важливого.

Спираючись на висновки науковців, маємо підстави розглядати процес навчання як потребу для кожного учня через формування мотивації до цього процесу. Різні бачення, інтерпретації та підходи до мотиву об'єднав і систематизував В. Семиченко. Учений структурував це поняття та виділив його основні ознаки: мотив як спонукання; мотив як потреба; мотив як намір; мотив як ціль; мотив як стан; мотив як оцінювання; мотив як емоції; мотив як стійкі властивості особистості; мотив як першо-причина активності [24].

Як бачимо, «мотивація», одне з базових глибинних понять у психології, досі не отримало однозначного розуміння й тлумачення серед наукових шкіл і напрямів. Так, С. Максименко вважає, що мотивація є багатовимірним утворенням окремих мотивів, потреб, цілей, намірів, інтересів, ідеалів, цінностей. Науковець розглядає навчальну мотивацію як взаємопов'язану структуру з низки спонук, які в процесі діяльності школярів можуть змінюватися. А тому формування мотивації розглядається як цілісна мотиваційна сфера школяра [25, с. 98].

С. Занюк зазначає, що мотивацією можуть бути не тільки чинники, але й такі ситуативні елементи, як вплив оточення, певні ситуації, специфіка діяльності тощо. Вони можуть бути мінливими й динамічними, а також впливають на активність особистості загалом [13]. Це підтвердження ми знаходимо в навчальній діяльності школярів, адже для багатьох із них успіхи однокласників і бажання бути найкращим є ефективною мотивацією.

Більшість науковців також виокремлюють два головні компоненти мотивації: процесуальний і результативний.

Процесуальний компонент супроводжує весь процес навчальної діяльності. Він лежить в основі самої діяльності, на ньому будується сам зміст навчання. Дитина навчається писати, рахувати, читати, із часом виконувати більш складні логічні завдання. Школяр включається в процес усвідомленого сприймання, засвоєння та відтворення знань і навичок. І багатьох із них він захоплює повністю. Але, як і будь-який процес, він потребує результату. Тому результативний компонент посідає важливе місце в навчанні, адже потрібно подолати багато труднощів, щоб досягнути відповідного результату.

Результативна мотиваційна настанова дуже часто відіграє провідну роль у школярів для досягнення своєї цілі. Дуже багато дітей під

час навчання спрямовують свої зусилля саме на результат, а не на процес. Ми вважаємо, що це правильний підхід у формуванні мотивації до навчання. Зусилля вчителів і батьків повинні бути спрямовані саме на формування процесуального компонента навчання. Школярі повинні отримувати задоволення не тільки від результату, але й від процесу. Головним завданням вчителів є створення всіх умов для ефективного навчання, підтримування інтересу та створення мотивації успіху завдяки засвоєнню знань, умінь і навичок. Завдяки усвідомленню мотиви набувають функції особистісного смислу, відбувається їхнє зрушення на свідомі цілі, підпорядкування об'єктивній логіці завдань. Саме про це йдеться в короткому психологічному словнику за редакцією В. Войтка: «Мотивація – це система мотивів, що визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини» [26, с. 113].

Отже, аналіз наукових джерел, створених національними дослідниками, дає змогу зробити висновок, що мотив є складним психологічним утворенням, завдяки якому людина вчиняє свідомі дії, для яких підґрунтям є збудження, активність, мотив є також кінцевим продуктом психічної діяльності в досягненні вибраної мети.

Зміст поняття мотиву та потреби розглядали у своїх працях європейські й американські фахівці.

Ж. Ньюттен у своїй концепції «духовної людини», яка спирається на одну з основних ідей – взаємодію індивіда із середовищем, зазначає, що рушійною силою рівноваги, до досягнення якої постійно прагне людина, є мотивація [27].

Д. Мак-Клелланд із групою колег вивчав людські спонукання. Результатом цих досліджень стала теорія мотивації, або «теорія трьох потреб», у якій базову складову відігравали три її елементи. Це мотивація досягнення (прагнення домогтися найкращого розв'язання складних проблем) – потреба в успішності; мотивація причетності (потреба налагоджувати гарні стосунки з оточуючими людьми) – потреба у приналежності; мотивація влади (прагнення впливати на поведінку інших) – потреба у владі [28; 29].

А. Маслоу (Абрам Маслоу) обґрунтував і розвинув теорію мотивації і поведінки споживачів, яка знайшла широке застосування в економіці [30, с. 430].

Дослідники А. Вотерман, Е. Десі, Д. Каннеман, Р. Раян звернули увагу на те, що важливим мотивом розвитку особистості є психологічне благополуччя, яке забезпечується не тільки внутрішнім, фізичним і психічним благополуччям, але й станом духовно-морального здоров'я та соціального середовища [6, с. 448].

Сучасні дослідниці А. Махо та А. Курані вважають, що найважливішим і основним фактором, який впливає на мотивацію учня до навчання, є вплив вчителя [31, с. 175].

Висновки та пропозиції. Аналіз психолого-педагогічних джерел дав змогу констатувати, що термін у широкому значенні використовується в усіх галузях

психології і педагогіки, які досліджують причини та механізми цілеспрямованої поведінки особистості як у процесі навчальної, так і під час професійної діяльності.

Поняття мотивації є надзвичайно багатогранним, і його можна розглядати з позицій різних наукових підходів та з різними аспектами щодо діяльності особистості. Мотивація – це є сукупність спонук, мотивів, інтересів, прагнень, цілей, мотиваційних настанов, які є рушійною цілеспрямованою силою розвитку особистості. Мотивацію слугує джерелом активності, що охоплює як один мотив або спонуку,

так і декілька, що взаємопов'язані в межах конкретної діяльності.

«Мотивація» є ширшим поняттям, ніж «мотив», і сприймається як сукупність збуджень, що спонукають людину до активності й визначають систему факторів, що детермінують поведінку (потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення тощо). Мотивація є процесом, який стимулює та підтримує активну поведінку на певному рівні.

Мотив і мотивація є базовими поняттями, що використовуються для пояснення рушійних сил поведінки, діяльності людини.

Список літератури:

1. Психологічна енциклопедія / за ред. О. М. Степанова. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
3. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / під кер. В. Б. Шапаря. Харків, 2009. 672 с.
4. Алексєєва М. І. Мотиви навчання учнів. Київ : Радянська школа, 1974. 120 с.
5. Асєєв В. Г. Мотивационные резервы человека. *Психологический журнал*. 1987. Т. 8. № 5. С. 3–12.
6. Варій М. Й. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
7. М'ясоїд П. А. Психологічне пізнання: історія, логіка, психологія. Київ : Либідь, 2016. 560 с.
8. Каньоса Н. Г. Мотивація як внутрішній чинник розвитку професіоналізму особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. 18. С. 333–344.
9. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості. Київ : Наукова думка, 1989. 264 с.
10. Максименко С. Д. Генетична психологія учіння людини : монографія. Київ : Слово, 2017. 206 с.
11. Підлісна С. В. Учбова діяльність як провідний чинник розвитку особистості молодшого школяра. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (64), Вип. 154, 2018. С. 82.
12. Грабовська Т., Киричук О. Формування позитивної мотивації діяльності особистості. *Рідна школа*. 2002. № 4 (867). С. 12–14.
13. Занюк С. С. Психологія мотивації : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. С. 59.
14. Климчук В. О. Феномени розвитку внутрішньої мотивації. *Соціальна психологія*. 2008. № 6 (32). С. 70–77.
15. Гладиш Т. Формування мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6 (1). С. 150–155.
16. Шищенко В. О. Формування в молодших школярів позитивної мотивації до навчально-пізнавальної діяльності. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2016. Вип. 39. С. 150; 156.
17. Ібряшкін Н. Формування у дитини позитивного ставлення до навчання. *Початкова школа*. 2010. № 5. С. 55–56.
18. Калошин В. Як розвивати інтерес дитини? *Початкова школа*. 2012. № 7. С. 59–61.
19. Калошин В. Як виконується головне завдання школи. *Початкова школа*, 2013. № 7. С. 54–56.
20. Мар'яненко Л. Особливості формування вчителем творчого компоненту пізнавальної діяльності учня з позицій гуманістичної психології. *Український психолого-педагогічний збірник*. 2020. № 20. С. 47–54.
21. Грущенко С. І. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності. Рекомендаційний бібліографічний покажчик. Харків : ХНПУ, 2019. 40 с.
22. Андрушак І. Мотивація навчальної діяльності учнів як педагогічна проблем. *Педагогічний вісник Поділля*. 2022, № 3. С. 2–3.
23. Кушнір Ю. В. Психодіагностика для студентів-соціологів. Донецьк : КиЦ, 2012. 346 с.
24. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2004. 335 с.
25. Максименко С. Д. Генетична психологія учіння людини : монографія. Київ : Слово, 2017. 206 с.
26. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 215 с.
27. Nuttin J. Motivation, planning, and action. A relational theory of behavior dynamics: Transl. – Leuven: Leuven University Press; Hills. (NJ): Erlbaum, 1984. 251 p.
28. McClelland David C. Human motivation. Cambridge; New York : Cambridge University Press. 1987. 663 p.
29. McClelland, David C. and Eric W Johnson. Learning to Achieve. Glenview, Illinois: Scotti. Foresman & Co., 1984.
30. Гірностай П. Маслоу Абрахам Гарольд. Політична енциклопедія. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 430.
31. Muho A., Kurani A. Components of Motivation to Learn from a Psychological Perspective. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2013. № 4. С. 173–181.

References:

1. Stepanov, O.M. (Ed.). (2006). *Psykhologichna entsyklopediia* [Psychological Encyclopedia]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Shapar, V.B. (Ed.). (2009). *Psykhologichnyi tлумachnyi slovnyk naisuchasnishykh terminiv* [Psychological Explanatory Dictionary of the Latest Terms]. Kharkiv [in Ukrainian].
4. Alekseeva, M.I. (1974). *Motyvy navchannia uchniv* [Motives of Students' Learning]. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
5. Aseev, V.G. (1987). *Motivatsionnye rezervy cheloveka* [Motivational Reserves of a Person]. *Psykhologicheskyy zhurnal*, 8 (5), 3–12 [in Ukrainian].
6. Varii, M.Y. (2007). *Zahalna psykhologhiia: navchalnyi posibnyk* [General Psychology: Textbook]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].
7. Miasoid, P.A. (2016). *Psykhologichne piznannia: istoriia, lohika, psykhologhiia* [Psychological Cognition: History, Logic, Psychology]. Kyiv: Lybid.
8. Kanyosa, N.H. (2012). *Motyvatsiia yak vnutrishnii chynnyk rozvytku profesiinalizmu osobystosti* [Motivation as an Internal Factor in the Development of Professionalism]. *Problemy suchasnoi psykhologii*, 18, 333–344 [in Ukrainian].
9. Kostiuk, H.S. (1989). *Navchalno-vykhovnyi protses i psykhologichnyi rozvytok osobystosti* [Educational Process and Psychological Development of the Personality]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
10. Maksymenko, S.D. (2017). *Henetychna psykhologhiia uchninnia liudyny: monohrafiia* [Genetic Psychology of Human Learning: Monograph]. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
11. Pidlisna, S.V. (2018). *Uchbova diialnist yak providnyi chynnyk rozvytku osobystosti molodshoho shkoliaria* [Learning Activity as a Leading Factor in the Development of Junior Schoolchildren's Personality]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (64). Issue 154, p. 82 [in Ukrainian].
12. Hrabovska, T., & Kyrychuk, O. (2002). *Formuvannia pozytyvnoi motyvatsii diialnosti osobystosti* [Formation of Positive Activity Motivation]. *Ridna shkola*, 4 (867), 12–14 [in Ukrainian].
13. Zaniuk, S.S. (2002). *Psykhologhiia motyvatsii: navchalnyi posibnyk* [Psychology of Motivation: Textbook]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
14. Klymchuk, V.O. (2008). *Fenomeny rozvytku vnutrishnoi motyvatsii* [Phenomena of Internal Motivation Development]. *Sotsialna psykhologhiia*, 6 (32), 70–77 [in Ukrainian].
15. Hladysh, T. (2012). *Formuvannia motyvatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti yak psykhologichna problema* [Formation of Learning Motivation as a Psychological Problem]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*, 6 (1), 150–155 [in Ukrainian].
16. Shyshenko, V.O. (2016). *Formuvannia pozytyvnoi motyvatsii u molodshykh shkoliariv* [Formation of Positive Motivation in Junior Schoolchildren]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*, 39, 150, 156 [in Ukrainian].
17. Ibrishkin, N. (2010). *Formuvannia pozytyvnoho stavlennia do navchannia* [Formation of Positive Attitude to Learning]. *Pochatkova shkola*, 5, 55–56 [in Ukrainian].
18. Kaloshyn, V. (2012). *Yak rozvyvaty interes dytyny?* [How to Develop a Child's Interest?]. *Pochatkova shkola*, 7, 59–61 [in Ukrainian].
19. Kaloshyn, V. (2013). *Yak vykonuietsia holovne zavdannia shkoly* [How the School's Main Task is Performed]. *Pochatkova shkola*, 7, 54–56 [in Ukrainian].
20. Mariianenko, L. (2020). *Osoblyvosti formuvannia tvorchoho komponentu piznavalnoi diialnosti* [Features of Forming the Creative Component of Cognitive Activity]. *Ukrainskyi psykholog-pedahohichnyi zbirnyk*, 20, 47–54 [in Ukrainian].
21. Hrushchenko, S.I. (2019). *Motyvatsiia yak faktor uspikhu navchalnoi diialnosti* [Motivation as a Factor in Educational Success]. Kharkiv: KhNPU [in Ukrainian].
22. Andrushchak, I. (2022). *Motyvatsiia navchalnoi diialnosti yak pedahohichna problema* [Motivation of Learning as a Pedagogical Problem]. *Pedahohichnyi visnyk Podillia*, 3, 2–3 [in Ukrainian].
23. Kushnir, Yu.V. (2012). *Psykhodiahnostyka dlia studentiv-sotsiologiv* [Psychodiagnostics for Sociology Students]. Donetsk: KTs [in Ukrainian].
24. Semychenko, V.A. (2004). *Psykhologhiia pedahohichnoi diialnosti* [Psychology of Pedagogical Activity]. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
25. Maksymenko, S.D. (2017). *Henetychna psykhologhiia uchninnia liudyny: monohrafiia* [Genetic Psychology of Human Learning: Monograph]. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
26. Voitko, V.I. (Ed.). (1982). *Psykhologichnyi slovnyk* [Psychological Dictionary]. Kyiv: Vyscha shkola [in Ukrainian].
27. Nuttin, J. (1984). *Motivation, Planning, and Action. A Relational Theory of Behavior Dynamics*. Leuven: Leuven University Press; Hills, NJ: Erlbaum.
28. McClelland, D.C. (1987). *Human Motivation*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
29. McClelland, D.C., & Johnson, E.W. (1984). *Learning to Achieve*. Glenview, Illinois: Scotti, Foresman & Co.
30. Hirnostai, P. (2011). *Maslou Abraham Harol'd* [Maslow Abraham Harold]. *Politychna entsyklopediia*, Kyiv: Parlament'ske vydavnytstvo, 430.
31. Muho, A., & Kurani, A. (2013). *Components of Motivation to Learn from a Psychological Perspective*. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 4, 173–181.